

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

© 2015 Miloš Latinović

© 2015 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-01514-0

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Miloš Latinović

NA POGREŠNOJ
STRANI REKE

ROMAN

Beograd, 2015.

Osećaj da si na pravoj strani, zadovoljstvo što imaš pravo, radost što možeš sama sebe poštivati, dragi gospodine, to su moćni pokretači koji nam pomažu da koračamo uspravno ili da idemo napred. Ako ljude toga lišite, pretvorićete ih u besne pse. Koliko je zločina počinjeno samo zato što počinitelji nisu mogli podnositi što greše.

Alber Kami

Blato iz kojeg smo nastali

*

„Zaplakô je iza ponoći, u noći gustoj kao tinta, bez plamtećeg znamenja zvezda i srebra mesečine; stigo je na svet u dubokoj gorkoj tmuni koja sve: i jauk i šapat, plač i uzdah, popije, te će mu život biti tegoban, kao da kroz smrdljivo crno blato gaca“, rekla je babica Sofija Grnčarević, neposredno posle porođaja, Rakeli Vasiljev, dok joj je Dušan *silni, lepi, prvorođeni*, spavao na grudima. „Al' ovo znamenje ne može biti čitano kao kazna, jer ni drugima što su rođeni u ovom zakutku sveta nije bolje. Ni naša noć nije vedrija, a dan sunčaniji. U blatu, Rakila, živimo, kô da smo iz njega nastali. Čuvaj to dete, i sebe nesrećnu.“

Potom je izašla iz sobe. Hitro, a nečujno. Kao oblak beli u vrelo letnje podne.

*

„Moj božiću Svarožiću, Zlatno sunce, bjeli svijet! Moj božiću Svarožiću, Lunajlije, lunaj le“, pevala su glasno deca okupljena oko vatre upaljene u polju. Bilo je jutro, pred svitanje. Odrasli su pripremali alat za kosidbu. Pevali su

u nadi da će duh dozivani *izvesti sunce* koje će osvetliti predele istine.

*

Nebo je u avgustovsko podne bilo crveno kao srce nara. Nestvarno. S crnim rubom. Kao da ga je vrelna lave bojila.

Pošao sam ka njemu.

*

„Ne treba razmišljati o besmislicama. Sreća je nešto što dolazi u raznim oblicima i ko je taj koji će je prepoznati? Ipak bih je uzeo u bilo kakvom obliku i platio najveću cenu“, rekao je Ernest Hemingvej. Bilo je večer, a on je još uvek stajao na terasi „La Finka“, njegovog imanja u Kohimaru nedaleko od Havane, i gledao more. Orkestar kralja svinga Benija Gudmana muzicirao je u sobi.

„Po bolovima u nozi znam da nisam mrtav“, reče Papa i zavalio se u stolicu od pletenog pruća.

More je gutalo sunce. Tiho. Tiho.

*

„Otkuda najednom ovolika tišina“, zapitala se Rakila Vasiljev, a onda je Dušan počeo da plače.

Mesec i višnje

Noć je bila puna mirisa tek stasalog žita i prezrelih krupnih višanja, što su zaboravljene od ljudi i vetra visile, klateći se, na tankim granama. Dušan Vasiljev je sedeo u plitkom zatravljenom jarku, leđima oslonjen o čvrsto, kvrgavo stablo. Tri višnje pred kućom Vasiljeva bile su okrečene u belo. Zaštita od glodara i putokaz u tamnim banatskim noćima. Pogledao je gore, između hrapavih listova i gustih grana, i ugledao žuti dukat meseca, njegov zlatni prah, rastopljen u vrelini noći, tiho, kao stara senka, padao je na travu, šuštavu i suhu, željnu kiše. Njegova bosa stopala mirovala su na dnu plitkog kanala. Negde iz daljine, preko niskih krovova kuća od naboja, stizala je muzika tamburaša, izmicala kroz otvorena vrata kafane na vašarištu, isticala kao iz boce prosutog zeltina, i tekla kroz noć ne ostavljajući trag kao sveti dim. Putovala je tamom uvlačeći se u senovita dvorišta, u tihe i mirišljave sobe perifernih kuća, gde nikada nije bilo vremena za zabavu.

Bila je nedelja.

Nekoliko sati ranije, tog prelepog jutra, što se iznenada, ali bez puno senzacije i strasti rodilo u prostranstvu

Panonije, očevim biciklom je otišao do groblja, na obodu grada. Kao i *svake svete nedelje*, i ove avgustovske je odneo tri bordo ruže i položio ih na grob Rakile Vasiljev, njegove majke, koju nikada nije dovoljno upoznao.

„O draga majčice, kako mi nedostaješ“, rekao je tiho i prekrrio lice šakama.

Penasti beli oblak zakloni lice sunca.

Taj grob, u senci jablanova, uskoro će postati jedina uspomena jedanaestogodišnjeg dečaka na grad u kojem je rođen – šestog meseca upravo načetog XX veka – i na koji je tek počeo da se navikava. Upoznao je kikindske hladne zime s besnim udarima vetra, što većinom čarobnjaka kovitlaju snežne pahulje i krađu klobuke retkih prolaznika, zapliću konjske grive i sklapaju oči pospanih foršpana, utopljenih ovčijim gunjevima. Zapamtio je dobro beskrajne jesenje kiše i raskaljane ulice, okusio je vrelu penu leta, čije su noći tamne i guste, nalik pekmezu od šljiva. Opijali su ga mirisi lipa u proleće i, već u maju, zrelih trešanja. Video je parade konjičkog puka, precizne egzercire pešadijske regimente, uglađene proslave esnafskih slava i somnambulne paorske lumperajke. Uhvatio je sveti mir gradske čitaonice i nos mu je zagolicala fina prašina što živi međ stranicama knjiga. Pronašao je nit koja ga, mada dečaka bistrog i veštog u poslovima, povezuje sa ljudima što upotrebljavaju neki svoj, kao tajni jezik – pedantno odabranu i apsolutno primenljivu mešavinu srpskog, nemačkog, mađarskog, začinjenu francuskim komplimentima i ciganskim psokama, koja funkcioniše univerzalno poput zlatnog grumenja, bez posebnog objašnjavanja i određenih nesporeda.

U kući sve beše spremno za selidbu. Drvene škrinje, kožne torbe, napola raspadnuti kartonski koferi, platnени zavežljaji. Nekoliko vojničkih ponjava, savijenih u kocku, pripremljenih za predahe ili za noćenje ako se na teško predvidljivom putu odocni. Korpe od vrbovog pruća behu pune hrane pripremljene za trenutke predaha: suvo meso, lisnati sir, mladi luk, mesnata zelena paprika. Tri glinena krčaga do vrha napunjena svežom vodom i jedna dvolitarska staklenka rakije od višanja.

Konji su istimareni. Nahranjeni. Spremni za put.

Zaškripale su šarke na drvenoj kapiji.

Dušan se okrene i ugleda oca Kostu kako u beloj noćnoj košulji, s fenjerom u ruci stoji u krivom drvenom ramu ulaznih vrata.

„Dušane sine, dobro je, ajde da legneš, dockan je, a sutra nas čeka dugačak put“, reče Kosta Vasiljev.

Bogu, majko, dugujemo smrt

„Doktore Klarense, pronašli smo vašeg sina. Krio se dole u šumarku iza River Foresta, kod okuke. Mislimo da je od srušenih stabala pravio splav želeći da se otisne niz Des Plejns River“, rekao je šerif Barns, držeći ruku na ramenu slabašnog mladića u iscepanoj kariranoj košulji i kratkim pantalonama, koji je oborenog pogleda stajao kraj njega.

„Hvala, šerife“, odgovorio je ravnodušno lekar Klarens Hemingvej. Skinuo je naočari i posmatrao Ernesta.

„Ovo je u vrlo kratkom roku već, koliko pamtim, treće bekstvo vašeg sina od kuće. Ne čini li vam se, Dok, da je to u određenom smislu neprijatno?“, upitao je šerif.

Doktor Klarens Hemingvej je ćutao i dalje gledao u svog sina.

„Pripazite, prijatelju, sledeći put ću slučaj morati da unesem u zapisnik i prijavim aktivnost dežurnog“, rekao je šerif Barns, salutirao lenjo i nepravilno, okrenuo se i pošao gegajući se preko lepo uređenog travnjaka, prema raskrsnici ulice Ajova i Kenilvort avenije, gde ga je nestrpljivo čekao pomoćnik Set Evans, u blatnjavom automobilu.

„Dobro došao kući, Erneste. Noć u šumi može biti neprijatna“, rekao je doktor Klarens kada se šerif udaljio.

„Mislim, oče, da bih se snašao. Imam dovoljno iskustva u šumi, zar ne?“ ,odgovorio je pitanjem dečak.

„Nisi se uplašio?“

„Naravno, ne.“

„To mi se dopada mladiću, ipak bih voleo da više ne proveravamo teoriju prema kojoj su *ljudi jači na slomljenim mestima*.“

„Onaj koji umre ove godine oslobođen je smrti iduće“, pokušao je da bude duhovit Ernest Hemingvej.

„To što čitaš Šekspira je veoma pohvalno, ali mislim da je suviše rano da praktikuješ takvu životnu filozofiju“, saopštio je svom sinu Dok Ed. „Nadam se da me razumeš, Erneste?“

Neočekivani nalet toplog vetra ga udari u lice.

„Duva pravo s velikog jezera“, reče Ernest, sagne se i *podigne jednu vagner jabuku* koja je sijala u mrkoj travi.

„Majka je vrlo zabrinuta. Od podne je u sobi sa Marselinom. Moli se za tvoje zdravlje. Pođi da se pozdraviš sa njom i budi pristojan. Onda se okupaj, pa požuri da večeramo. Imamo sveže prepelice u sosu od jabuka. Ove godine baš ih ima u Ouk Parku“, rekao je Dok Ed, tiho, bez nervoze i odmereno, kao da iskazuje lekarsku dijagnozu na kraju pregleda za neki od svakodnevnih slučajeva. Potom je ušao u kuću, ne sačekavši dečaka, i nestao u tami svoje radne sobe.

Ernest Hemingvej je ostao na tremu. Noć je bila topla, a nebo puno zvezda. Idealno vreme za vožnju rekom ili za odlazak u lov na jarebice. Idealno za avanturu.

Ušao je u kuću.

„Erneste, hvala bogu, tako sam se uplašila“, povikala je Grejs Hemingvej kada se dečak pojavio u trpezariji. Marselina, njegova starija sestra, bila je ozbiljna. Nadala se da će begunac biti strogo kažnjen.

„Zašto, mama, pa ti si me učila da samo Bogu dugujemo smrt. Ništa se nije dogodilo izvan propisa koji ti revnosno poštuješ“, rekao je ironično Ernest i krenuo prema kupatilu.

„Ovaj dečak je nepodnošljiv, sam dragi Bog neka nam je u pomoći“, viknula je ljutito Grejs. „U svemu tome ima prilično tvoje krivice, doktore Klarense, znaš.“

„Znam, Grejs, znam, ali mislim da je bilo dovoljno uzbuđenja za jedan dan u Ouk Parku i da je sada vreme da večeramo“, odgovorio je mirnim glasom doktor Klarens Hemingvej svojoj ženi i seo za trpezarijski sto.

„Da se pomolimo onda, gospodo draga“, nije odustala Grejs Hemingvej.

Temišvarska crvena predvečerja

Drugo leto Dušana Vasiljeva prolazilo je niz široke temišvarske sokake. Toplo, banatsko leto, puno muva zunzara i slatkog mirisa zrelog voća. Leto u gradu koji je neočekivano brzo, preko noći, jednostavno i oduševljeno posvojio i postao zauvek njegov. *Mali Beč*. Tako su zvali Temišvar. Takav je i bio. Bulevari, uređeni parkovi, lepi senoviti trgovci. Svečanost prelepih fasada. Uređena obala Begeja. Čamci na vesla. Brodići. Crni, elegantni fijakeri, ukrašeni mesinganim grivnama i pozlaćenim slovima na vratima. Prvi automobili. Ružičnjaci. Za Vasiljeva je to bio prelaz u drugu dimenziju: golobradi dečak promenio je priču, pretrčao iz blatnjavih ili leti debelim slojem prašine zastrtih velikokikindskih sokaka, u kojima već s prvim mrakom caruje tišina, kao na rubu sveta, u temišvarske kaldrmisane ulice, pune lepo obučениh ljudi, nasmejanih žena, automobila, tramvaja, muzike, francuskih reči, mađarskih psovki, nemačkih komandi, srpskih tužbalica. Bleštali su izlozi prodavnica raznovrsne robe, predstavništava evropskih i američkih firmi, modnih salona, apoteka, brijanja, kafana...

Nasred Temišvara, svake nedelje, kada je vreme lepo, svirala je vojna muzika, na trgu, opkoljenom terasama restorana i slastičara. Svet se tu šetao, kao što se u Italiji šeta.

Dušan nije znao gde se nalazi ta zemlja – Italija, ali to poređenje delovalo je na njega omamljujuće, izazovno i nestvarno. Voleo je gradsku gužvu, nasmejana lica bezbrižnih ljudi. Slušao je kozerije umetnika, burne razgovore političara, strategije lukavih bankara, planove arhitekata i građevinskih preduzimača, čeznuo je za čašom limunade i kolačima s čokoladnim prelivom, na terasi neke poslastičarnice. Zamisljao je sebe odevenog u elegantnu odeždu, naručenu u bečkim salonima specijalizovanim za mušku modu, sa mirišljavom cigaretom međ zubima, zlatnim satom u džepu prsluka i devojkom, koja se stidljivo a zadovoljno smeši i drži ga podruku dok šetaju gradskom promenadom. Beše to san. Onirička varka u kojoj uživa dečak ispunjen žudnjom za rumenilom sreće. Kasnije, kada nesnosna vrelina raspusti promenadu i razmrlja akvarele snova, kad koncerti završe trijumfalnim koračnicama i utihnu salve aplauza, hitao je mladi Vasiljev do travnatih obala Begeja, gde je u hladu vrba pisao pesme.

*Majku mi, vetre potraži tamo,
u njenom zagrobnom selu*

Bilo je to još samo sećanje. Na majku i daleki grad na čijem rubu je neugledno, staro groblje i njen grob. Žuta zemlja i drveni krst. U Temišvaru, gde žene nose cifraste meke haljine i bele lice puderom, druga je pesma bila

na repertoaru. A njegove godine već su gorele i njegova duša nestajala je u toj vatri *laske i vražje varalice*.

Jedino što je ostalo iz starih vremena bile su knjige i njegove sveske koje je uporno punio stihovima i zapisima tegobnog života u Mahali.

*Oh, svete moje Nedelje,
vidite moje pune stolove,
praznih, belih papira,
i staklenih putira
sa plavim i crnim mastilom,
i novih, čeličnih pera,
da prime vaše dare:
želje i misli i bolove,
i nove psovke, i grehe stare,
i sve nade svih zora,
i sav očaj svih predvečerja...*

Otkrio je Dušan Vasiljev, poput blaga iz skrivene škrinje, veliki grad u svojoj trinaestoj godini. Uživao je, bez obzira na to što njegov život i želje behu razlomljene obavezama u učiteljskoj školi i raznorodnih, za dečaka iscrpljujućih poslova, koje je morao da prihvata kako bi pomogao ocu Kostu da prehrani brojnu porodicu. Bile su to nedelje i meseci ispunjeni poteškoćama opstanka, jasno obeleženi crnilom nemaštine, podmukle gladi, ali opet nekako puni života i osenčeni kredom sreće u toj jednostavnosti. Zatvarao je krug dana sa knjigom u ruci, na crvotočnom panju kestena pred kućom, dok se, sigurno pobeđena, dnevna svetlost još ne predaje, još bori i gordo otima iz okova noći.

I ništa mu, dakle, nije nedostajalo iz Velike Kikinde, ništa osim, osim u tiha predvečerja, pred spavanje, miris rascvalih bordo ruža, koje je ostavljao na grobu majke Rakile.

Džin-tonik, sa limetom i crvenim biberom

džin *Bombay Sapphire*, šveps-tonik, kriška limete,
deset zrna crvenog i tri zrna crnog bibera, lomljeni led

Septembarsko popodne srušilo se na grad. Gušilo ga kao razvratna dežmekasta švalja golobradog šegrtu.

Ulice su bile puste. Ogromne krošnje drveća potamnile i prekrivene slojem fine prašine pravile su prijatan hlad.

Prave su linije sokaka, povučene lenjirom caričinog inženjera i guvernera Temišvarskog Banata, grofa Kludija fon Mersija, čija se vizija grada – ako praktičnost vojnog planera takav luksuz razmišljanja dozvoljava – gubila, bežala i nestajala u jednoobraznim kutijama pravilnosti. Simetrija. Linija. Ugao. Brzina. Tačnost. Praktičnost. Iz centra grada video se kraj varoši, gde niske kuće crvenih krovova i prostrane bašte ukoračuju u visoka, gusta žita, a blagim vetrom zatalasano zlatno more uranja u nepregledno plavetnilo neba. Vazduh u julu titra kao nad vodom ili beskrajem pustinjskog

peska, pa se očima, poput fatamorgane, pričinjava dolazak nepobedive vojske ili napeta jedra izgubljenih brodova, iznenada zaleprša nestvarno šarenilo cirkuskih zastava i beli šatori zalutalih karavana.

Dugo je ovo bila vojnička kasaba, a onda je krajem XIX i početkom XX veka, zahvaljujući trgovini i preduzmljivim ljudima koji su ostvarenu zaradu ulagali u nove fabrike, varoš dobila fizionomiju grada. Dogodilo se to još dva puta: nakon Drugog svetskog rata i početkom osamdesetih godina, koje su predstavljale kraj zlatne ere jugoslovenskog socijalizma. Između tih proplamsaja osmišljene urbanizacije i napretka sabijene su decenije tavorenja na rubu sveta i melanholije. Ovo vreme, bez obzira na velika očekivanja od XXI veka, bio je takav period.

„Džin-tonik, sa limetom i crvenim i zelenim biberom“, rekao sam konobaru koji mi je prišao i, ne dižući pogled, počeo da čitam tekst otisnut na krutom belom papiru.

Uvaženi gospodine Ćiriloviću,

Pozdravljam Vas i ljubazno podsećam da je rok za predaju rukopisa vaše drame, koju smo poručili i uredno platili (ugovor br. 11/2013; avans od 50 odsto u iznosu od hiljadu evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate – realizovan 05. 05. 2013. godine), istekao pre mesec dana. Uvažavajući umetničke i sve druge, verujem opravdane razloge, ne mislim da je prekoračenje roka preterano, ali smatram nekorektnim da me o tome niste blagovremeno obavestili. Uveravam Vas da je